

Wyrok z dnia 15 grudnia 2000 r.

II UKN 149/00

Umowa między kupującym państwowy zakład podlegający likwidacji, a Zakładem Ubezpieczeń Społecznych w przedmiocie rozłożenia na raty przejętych, zaległych składek ubezpieczeniowych, mimo że wywiera skutki cywilnoprawne, nie jest podstawą odpowiedzialności nabywcy za składki ubezpieczeniowe nieopłacone przez poprzednika prawnego, którą stanowią art. 40-45 ustawy z dnia 19 grudnia 1980 r. o zobowiązaniach podatkowych, jednolity tekst: Dz.U. z 1993 r. Nr 108, poz. 486 ze zm.).

Przewodniczący SSN Jadwiga Skibińska-Adamowicz, Sędziowie SN: Roman Kuczyński, Jerzy Kuźniar (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 15 grudnia 2000 r. sprawy z wniosku Czesława J. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w O.W. o uregulowanie zobowiązań, na skutek kasacji wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 10 listopada 1999 r. [...]

- 1) z m i e n i ł zaskarżony wyrok i oddalił apelację organu rentowego,
- 2) zasądził od pozwanego na rzecz wnioskodawcy kwotę 4000 zł (cztery tysiące) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Wnioskodawca Czesław J. wystąpił do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w O.W. z wnioskiem o zwrot lub zaliczenie na poczet bieżących i zaległych składek na ubezpieczenie społeczne pracowników kwot wpłaconych w latach 1995 - 1996 z tytułu przejętego zadłużenia wobec Z.U.S. byłych Zakładów Mięśnych w K., które nabył od Wojewody K. w drodze umowy sprzedaży z dnia 7 marca 1994 r.

Decyzją z dnia 24 kwietnia 1998 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w O.W. stwierdził, że sporna kwota nie stanowi nadpłaty w rozumieniu art. 29 ustawy z dnia 19 grudnia 1980 r. o zobowiązaniach podatkowych (jednolity tekst : Dz.U. z

1993 r. Nr 108, poz. 486 ze zm.), ponieważ wynika ze zobowiązania cywilnoprawnego, z tytułu kupna zadłużonego przedsiębiorstwa, a nie z obowiązku ubezpieczeniowego wnioskodawcy. Warunkiem nabycia likwidowanych Zakładów Mięsnych w K. było bowiem określone w § 9 umowy sprzedaży zobowiązanie wnioskodawcy do przejęcia zabezpieczonych hipotecznie długów Przedsiębiorstwa, w tym również wobec ZUS. Na skutek pisma Czesława J. organ rentowy wyraził zgodę na przejęcie zadłużenia i jego spłatę zgodnie z układem ratalnym z dnia 13 stycznia 1994 r.

W odwołaniu od powyższej decyzji wnioskodawca podniósł, że organ rentowy nie orzekł w stosunku do niego o odpowiedzialności z tytułu zaległych składek ubezpieczeniowych w trybie art. 40-45 ustawy o zobowiązaniach podatkowych, a obecnie, na mocy art. 15 tej ustawy, wydanie takiej decyzji byłoby niedopuszczalne, co skutkuje, że wpłacona kwota sporna stanowi nadpłatę i może być zwrócona lub zaliczona na bieżące zobowiązania ubezpieczeniowe wnioskodawcy z tytułu prowadzonej działalności.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Kaliszu wyrokiem z dnia 31 marca 1999 r. w punkcie 1 zmienił zaskarżoną decyzję i ustalił, że należności wpłacone przez Czesława J. w okresie od 18 stycznia 1995 r. do 13 listopada 1996 r. w łącznej kwocie 235 tysięcy złotych z tytułu nie uregulowanych przez byłe Zakłady Mięsne w K. składek ubezpieczeniowych za pracowników, stanowią nadpłatę w rozumieniu art. 29 tej ustawy.

Z motywów wyroku wynika, że podstawę rozstrzygnięcia Sądu stanowi stwierdzenie wadliwości wpisu hipotecznego. Upoważnienie do rozpatrywania tej kwestii, Sąd wyprowadził z faktu, że stanowi ona przesłankę do oceny charakteru kwot, jakie w ramach układu ratalnego wpłacił wnioskodawca oraz że niniejsze postępowanie toczy się na podstawie przepisów postępowania cywilnego, chociaż dotyczy prawidłowości decyzji administracyjnej.

W ocenie Sądu nie przeszły na wnioskodawcę obciążenia hipoteczne, bowiem wpis był wadliwy, a organowi rentowemu nie przysługuje hipoteka ustawowa jako zabezpieczenie zobowiązań pracodawcy z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne pracowników. Zakład Ubezpieczeń Społecznych mógłby żądać zapłacenia należności ubezpieczeniowych byłych Zakładów Mięsnych w K. tylko w formie decyzji wydanej w trybie art. 40 - 45 ustawy o zobowiązaniach podatkowych, bo tylko taka decyzja powoduje przejście długu ubezpieczeniowego z jednego podmiotu na inny. Ponieważ należność regulowana była wyłącznie w oparciu o pismo ZUS z dnia 13

stycznia 1993 r. - stanowi nadpłatę jako świadczenie pobrane przez organ nienależnie.

W wyniku apelacji organu rentowego i w jej uwzględnieniu Sąd Apelacyjny w Łodzi zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie. W ocenie Sądu, sprzedaż zlikwidowanych Zakładów Mięśnych w K. (jako zorganizowanej całości - art. 55¹ KC) wnioskodawcy, nałożyła na niego obowiązek uregulowania zobowiązań ciążących na tym zakładzie, w tym z tytułu zaległych składek ubezpieczeniowych. Wnioskodawca, akceptując ten stan rzeczy, wystąpił do organu rentowego z prośbą o odroczenie terminu płatności zobowiązań, zaznaczając, że wyrażenie zgody jest warunkiem podpisania przez niego stosownej umowy sprzedaży. W umowie z dnia 7 marca 1994 r. nabywca Zakładów oświadczył, że zwalnia zbywcę z długów związanych z własnością, w tym wobec ZUS i przejmuje te długi na warunkach uzgodnionych z wierzycielami. Zawarcie przez wnioskodawcę porozumienia co do spłaty zobowiązań wobec organu rentowego miało ten skutek, że między stronami zawiązany został stosunek cywilnoprawny, który nie może być kwalifikowany jako stosunek w rozumieniu prawa ubezpieczeniowego, gdyż w chwili jego nawiązywania wnioskodawca nie był jeszcze właścicielem Zakładów, a więc osobą trzecią w rozumieniu ustawy o zobowiązaniach podatkowych. Wpłacone na podstawie takiej umowy należności nie mogą być, w związku z tym, zakwalifikowane jako nadpłata w myśl art. 29 ustawy o zobowiązaniach.

Powyższy wyrok zaskarżył kasacją wnioskodawca i zarzucając naruszenie prawa materialnego – art. 26 pkt 1 i 6, 33, 34, 35 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 25, poz. 137 ze zm.), § 14 ust. 1, § 29 ust.1, § 35 ust.1 i § 49 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. w sprawie wysokości i podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, zgłaszania do ubezpieczenia społecznego oraz rozliczania składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego (jednolity tekst: Dz.U. z 1993 r. Nr 68, poz. 330 ze zm.), art. 15, 20, 29,40 i 45 ustawy o zobowiązaniach podatkowych w związku z § 1 pkt 12 rozporządzenia z dnia 16 lutego 1989 r., art. 55¹ i 519 KC, przez przyjęcie, że po nabyciu przedsiębiorstwa wnioskodawca stał się dłużnikiem cywilnoprawnym ZUS oraz naruszenie prawa procesowego – art. 233 §1 w związku z art. 382 KPC i 328 § 2 KPC, wniósł o jego uchYLENIE i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji. Według skarżącego, składki ubezpieczeniowe mają charakter publicznoprawny, a więc

stosują się do nich przepisy prawa ubezpieczeniowego nie zaś cywilnego, oznacza to więc, że obowiązki dotyczące tego rodzaju świadczeń nie mogą być modyfikowane w drodze umów cywilnoprawnych. Wnioskodawca przed nabyciem Zakładów zwrócił się o wyrażenie zgody na odroczenie terminu płatności z tytułu składek, nie może to być jednak traktowane jako jego zobowiązanie cywilnoprawne.

Sąd Najwyższy rozważył, co następuje:

Na wstępie należy zauważyć, że według ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (obecnie już nieobowiązującej), Zakład Ubezpieczeń Społecznych określony został jako centralny organ administracji państwowej, podległy Ministrowi Pracy i Polityki Socjalnej, wykonujący zadania z zakresu ubezpieczeń społecznych. Związane to było z obowiązującym do dnia 1 stycznia 1999 r. systemem ubezpieczenia społecznego opartym na jednolitym i scentralizowanym zawiadywaniu zasobem finansowym przeznaczonym na ubezpieczenia. Fundusz Ubezpieczeń Społecznych od dnia 1 stycznia 1987r. był pozabudżetowym funduszem celowym, nie mającym osobowości prawnej, stanowiąc w związku z tym formę majątku państwowego - majątku Skarbu Państwa. Fakt, że finansowanie ubezpieczeń społecznych następowało z funduszu pochodzącego ze składek gromadzonych przez podmioty uprawnione do świadczeń, niczego nie zmienia. Jakkolwiek bowiem fundusz celowy jest wyodrębniony z budżetu, to nie jest jednak wydzielony z majątku Skarbu Państwa, ale stanowi jego część (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 1999 r., III ZP 17/99 - OSNAPiUS 2000 nr 21, poz. 792 i orzecznictwo tam cytowane). Przytoczenie tych wstępnych uwag dotyczących statusu składek ubezpieczeniowych, wydaje się konieczne w związku ze stanowiskiem zawartym w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, według którego zastosowaniu w sprawie przepisów art. 40-45 i 29 ustawy o zobowiązaniach podatkowych sprzeciwia się umowa cywilnoprawna zawarta między wnioskodawcą a ZUS w przedmiocie odroczenia płatności przejętych zobowiązań z tytułu składek ubezpieczeniowych należnych od Zakładów Mięsnych w K. Umowa ta - w ocenie Sądu - wskazuje, że przejęte w tym czasie i z takich motywów zobowiązanie wobec ZUS. nie mieści się w kategoriach prawa ubezpieczeniowego, z konsekwencjami tego polegającymi między innymi na tym, że wpłacone z tego tytułu przez wnioskodawcę kwoty nie mogą być uznane za nadpłatę w rozumieniu art. 29 ustawy o zobowiąza-

niach podatkowych.

Pogląd ten jest błędny, co trafnie zarzuca kasacja. Umowa zawarta między sprzedającym a kupującym Zakłady oraz między Zakładem Ubezpieczeń Społecznych a wnioskodawcą może wywierać skutki cywilnoprawne, nie oznacza to jednak, że to ona właśnie (umowa) stanowi podstawę odpowiedzialności nabywcy za nieopłacone przez poprzednika prawnego składki ubezpieczeniowe. Ze względu na status składek nie można przyjmować dwutorowości postępowania, polegającej na tym, że podstawą odpowiedzialności nabywcy (osoby trzeciej) jest albo umowa albo ustawa, przy czym istnienie umowy wyłącza stosowanie ustawy. Zaległości z tytułu składek obciążają nabywcę majątku nie dlatego, że strony umowy „tak się umówiły”, ale dlatego, że tak stanowi prawo (por. zawierający podobny pogląd wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 1999 r., II UKN 383/98 - OSNAPiUS 2000 nr 7, poz. 293 – notka).

W tych warunkach podniesiony w kasacji zarzut naruszenia prawa materialnego - art. 29 i 40 - 45 ustawy o zobowiązaniach podatkowych - jest w pełni trafny. W okolicznościach sprawy nie jest wątpliwe, że organ rentowy nie wydawał ani decyzji w trybie art. 40 ust. 2 ustawy o zobowiązaniach podatkowych, ani też w trybie art. 45 ust. 1 tej ustawy. W myśl pierwszego z nich, organ rentowy winien przed wydaniem decyzji o odpowiedzialności osoby trzeciej za zobowiązania podatnika z tytułu składek ubezpieczeniowych dokonać oceny, czy występują okoliczności uzasadniające odstąpienie od takiego orzeczenia ze względu na zasady współżycia społecznego lub inne ważne względy społeczno-gospodarcze. Decyzja taka podlega merytorycznej kontroli sądu. Zakres odpowiedzialności osoby trzeciej nabywcy majątku podatnika określony jest w art. 45 ust. 1 powoływanej ustawy, według którego dla zaistnienia odpowiedzialności nabywcy konieczne jest przyjęcie, że majątek, obrót, przychód lub dochód z niego, stanowią podstawę opodatkowania (związek normatywny, a nie tylko formalny). W tym zakresie obecny skład Sądu Najwyższego podziela stanowiska zawarte w wyrokach z dnia 7 listopada 1997 r., II UKN 308/97 i II UKN 315 /97 (OSNAPiUS 1998 nr 16, poz. 485 i 490) i przytoczoną w nich argumentację. Ponieważ ten tryb postępowania nie został przez organ rentowy zachowany, należy przyjąć, że wpłaty, dokonane przez wnioskodawcę na poczet zaległości przedsiębiorstwa państwowego z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, stanowią nadpłatę w rozumieniu art. 29 powołanej ustawy. W rezultacie oznacza to, że stanowisko Sądu pierwszej instancji było trafne, aczkolwiek częściowo z innych motywów.

W tym więc stanie rzeczy, gdy przy wydaniu zaskarżonego wyroku nie doszło do naruszenia istotnych przepisów postępowania, a zachodziło jedynie naruszenie prawa materialnego, Sąd Najwyższy orzekł co do istoty sprawy na podstawie art. 393¹⁵ KPC. O kosztach orzeczono po myśli art. 98 KPC, uwzględniając taryfowe wynagrodzenie pełnomocnika wnioskodawcy w postępowaniu kasacyjnym.

=====